

RƏŞİD bəy
və
SƏADƏT xanım

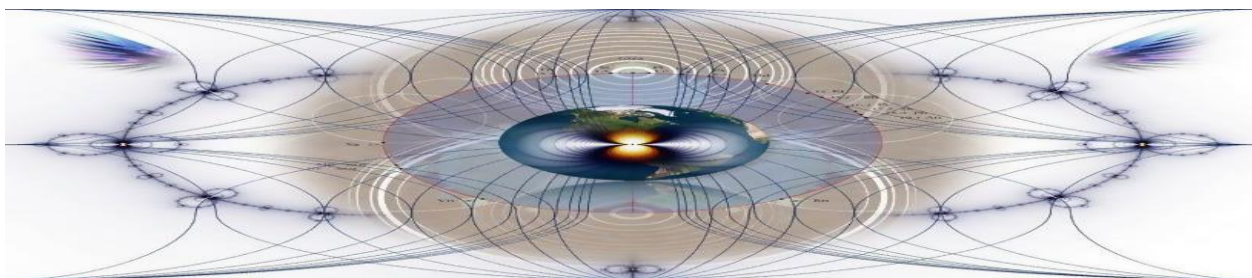
İ.B. QUTQAŞINLI İnnə əyniadlı
hekayəsi əsasında

RƏŞİD BƏY VƏ SƏADƏT XANIM

İsmayıl bəy Qutqaşının eyni adlı hekayəsi əsasında

lirik-dramatik pyes

İŞTİRAKÇILAR:

RƏŞİD BƏY - *gənc, yaraşılıq, igid bir oğlan.*

SƏADƏT XANIM - *gənc və gözəl bir qız.*

ƏZİZ - *Rəşid bəyin dostu.*

ŞAMAH - *Səadət xanımın dayəsi.*

** ** *

Yaşılığa, gül-çiçəyə bürünmüş, ucu-bucağı görünməyən gözəl bir bağ. Sağ tərəfdə taxtadan düzəldilmiş söhbət köşkü. Sol tərəfdə bağban koması.

** ** *

Səadət və Şamah gəzişə-gəzişə köşkə yaxınlaşır. Səadət pəjmürdə halda köks ötürərək skamyaya çökür. Şamah da yanpörtü halda onun yanından oturur.

ŞAMAH - *Özün adlı-sanlı bir bəyin yeganə qızı olasan, on səkkiz yaşın ola, gözəllikdə mələklər səninlə bəhsə girə, di gəl, həmşə bikef gəzəsən,*

bu dünyada heç nədən zövq ala bilməyəsən... Heç başa düşə bilmirəm səni.

SƏADƏT - Eh, Şamah, Şamah... Qəlbin məsudluğu üçün bunlar o qədər də vacib şərtlər deyil.

ŞAMAH - Bilirəm... Etiraf etmək istəməsən də, qəlbin sevgi həsrətilə alovlanır. Sevgisiz həyat bədbəxtlik, qəm-qüسسə deməkdir.

SƏADƏT - *(Xəfifcə gülümsəyir.)* Nəhayət ki... anladın.

ŞAMAH - *(O da gülümsünür.)* Tələsmə. Eşitmişəm lap bu yaxınlarda sərvəti, nəcabətilə məşhur olan Əsgərağa sənə elçi göndərəcək. Nə istəyirsən, eşidən-bilən elə indidən bu izdivaca həsəd aparır.

SƏADƏT - Ah, əziz dayəm Şamah...Məsələ də elə bundadır də. Güman edirsən ki, belə bir evlilik məni xoşbəxt edəcək?.. Mən onun xasiyyətinə belə deyiləm. Bəlkə o heç məni sevmir. Ah, belə bir uşağa ərə getməkdənsə daim anamın və sənin yanında qalmağı mən nə qədər xoş bir səadət hesab edərdim...

Əsgərağanın ata-anası öz oğullarını evləndirmək istəyirlər, lakin fikirləşməyə ki, bu işdə iki şəxsin bədbəxtliyinə səbəb olurlar. Biri öz oğulları, biri də gələcək gəlinləri... Bəli, əzizim, kədərimin, qəmimin əsas səbəbi əslində budur.

ŞAMAH - *(Təəcüblə.)* Nədi, sən Kazım xanın oğlundan imtina etmək istəyirsən? Bu günlərdə onlar elçilərini göndərəcəklər. O tərəf, bu tərəf bu toya təmtəraqla hazırlaşır... Sən nə etmək istədiyini heç başa düşürsənmi?.

SƏADƏT - Bilmirəm, bilmirəm... Lap başımı itirmişəm...

Elə bu an bağın dərinliklərindən ecazkar bir oxuma səsi eşidiilir. Kimsə sanki çox yanıqlı səslə uzaqlarda qalmış sevgilisinə qəlbinin fəryadlarını çatdırmaq istəyir.

Allah, yenə bu səs?.. Bu yanıqlı oxuma?.. Dəli oluram bu avazdan, bu sözlərdən. Kimdir, kimdir axı belə hüzn dolu səslə oxuyan?.. Nə oldu, Şamah, bir şey öyrənə bilmədinmi?

ŞAMAH - Bağın hər yerinə getdim, ən uzaq küncünə uşaq göndərdim, möcüzədi, bir kimsəyə rast gəlmədik. Elə bil bağ sehlənib, hərdən beləcə oxuyur öz-özünə.

SƏADƏT - Təzə bağbanlardan soruşaydın. Bəlkə onlar görüblər bağda kimisə.

ŞAMAH - Axı kim ürək edib keçə bilər bu bağa? Bir də... bir şeyə şübhəli qalmışam, elə o təzə bağbanlar gələndən başladı bu oxuma. Ancaq inana bilmirəm ki, o qoca ilə yanındakı köməkçi oğlan oxuya bilsin belə.

SƏADƏT - Get, get yenə də uzaqdan xəlvəti bax onlara.

Şamah gedir. Oxuma səsi davam edir.

Səadət heyranlıqla, məftunluqla dinləyir. Sonra öz-özünə pıçıldayır: "İlahi, bu sehrəkər səs bütün ruhumu yerindən oynadır, məni başqa bir aləmə, yeni bir dünyaya haraylayır."

Səhnə qaranlıqlaşır.

** ** *

Səhnənin solundan bağban koması işıqlanır.

Əziz oturub.

Yaşlı adam qiyafəsindəki Rəşid var-gəl edərək danışıq.

RƏŞİD - On gün olur, düz on gün... Bu lənətə gəlmiş qoca paltarında, biğ-saqqalda, bu iyrenc daxmada bağban rolu oynayıram. Nə var-nə var, bəlkə hərdən o mələksimanı görə bildim, bir məqam tapıb qəlbimi ona açdım. Di gəl onu görə kimi əl-qolum bağlanır, dilim-ağzım tutulur. Bu gedişlə biz düz bir il də keçsə heç nə edə bilməyəcəyik. Sərsəm-sərsəm mahnı oxumaqdan başqa... Ah, müsəlmançılığın bu adəti olmayaydı da... Sevgililər belə toy gününə qədər bir-birinin üzünü görə bilməz... Eh səni...

ƏZİZ - Sevimli dostum, səndən ötrü lap dünyanın o başına da getməyə hazırım, lakin evdən-əşikdən olub gəlib günlərlə burda lövbər salmağımız heç ürəyimcə deyil. Birincisi, ona görə ki, Səadətənin anası Tutu xanım qızını var-dövləti başından aşan Kazım xanın oğluna vermək niyyətilə sənin elçilərini geri qaytardı. Baxmayaraq ki, onların evində həmişə sənin barəndə yaxşı rəy dolaşmış. Tutu xanımın sərvəti və rütbəni sənin alicənablığından üstün tutması atanın təhqirinə səbəb oldu və sənə bir daha bu qızın adını çəkməyi qadağan etdilər. Sən isə gizləncə qaçıb gəldin bura, məni də özünə yoldaş etdin.

RƏŞİD - Mənim vəfalı dostum Əziz... Yadındadı, bir neçə ay öncə quldurların əlindən xilas etdiyimiz Mərdan adında oğlan? Onlarda qonaq qaldığımız gecə? Mərdanın anasının, bacısının, ən əsas da arvadının bizə göstərdiyi hörmət, mehribanlıq? Nədənə son günlər tez-tez yadıma düşür

Mərdanla arvadının bir-birlərinə bəslədikləri qayğı, nəzakət, səmimiyyət... Və özümün nə qədər yalqız, tək olduğumu hiss edirəm, qeyri-iradi halda qəm-qüssəyə qapılıram...

ƏZİZ - Hə, qisası, sənə evlənmək lazımdı, səni ürəkdən sevən, nazını çəkən, qayğına qalan həyat yoldaşı lazımdı.

RƏŞİD - Hə, düz tapmısan. Elə bir yoldaş ki, Mərdanın arvadı kimi yorğun və dalğın hallarımda, təhlükəli zamanlarda mənə təsəlli versin.

ƏZİZ - Bəli, bu fikir çoxdandı mənim də başımda dolaşır, sənə evlənmək lazımdı... Gözəl bir əmiqizin var, uşaqlıqdan ata-anası tərəfindən sənə deyikli olduğunu söyləyirlər. Sənə görə neçə-neçə elçini geri qaytarıblar.

RƏŞİD - Ah Əziz... mən o gözəl əmiqizimi təxti-səltənətdən məhrum etmək istəmirəm. Bir də ki, kim bilir, bəlkə gələcəkdə o, məni heç sevməyəcək. Bu deyikli məsələsi də müsəlmançılığın heç məni açan işi deyil.

ƏZİZ - Yaxşı, bunu bildik, anladıq. Bəs qonşu bəyin qızına nə deyirsən? Yaxşıca sərvəti də var, gözəlliyi də öz yerində. Ata-ananın da yeganə övladı. Qızın da çoxdandı səndə gözü var.

RƏŞİD - Bax, bu daha pis... Yeganə övlad şərt kəsib ki, mən gərək ata-anamı, rəiyyətimi atıb onların evində yaşamağı qəbul edəm. İndi sən özün də, mən tanımadığım, bilmədiyim bir qızdan ötrü candan əziz atamı, gözəl yurdumu, vəfali rəiyyətimi atıb qonşu bəyə xidmət edə bilərəmmi?

ƏZİZ - Deməli Səadət xanımdan başqa adamın qalmır?..

RƏŞİD - Bilmirəm, bəlkə də bu bir alının yazısıdır, tale qismətidir. Mən onu görəndə kimi hiss etdim ki, qəlbimdə həmişə surətini yaşatdığım qız məhz budur. Gözəlliyi, rəhmdilliliyi, hamıya xeyirxahlıq etməyə çalışdığını eşidincə fikrim daha da qətiləşdi.

Səadət yoxsulların və dilənçilərin pənahıdır. Təsəvvür et ki, həftədə bir gün o malikanəsinin qapılarını açır, ətrafdakı dilənçiləri qəbul edir, onlarla hal-əhval tutur, ehtiyaclarını ödəyir, dərdi olanlara şəfqət, təsəlli verir. Mən də ilk dəfə onu yaxından görmək üçün dilənçi paltarı geyib getməmişdimmi? Ancaq onun gözlərində elə bir nur parlayırdı ki, sanki gözlərim qamaşır, heç nə görə bilmirdim. Ürəyim şiddətlə döyünür, özümü itirərək yıxılmamaq üçüngüclə dayanırdım ayaq üstə. O mənə deyəndə ki, möhtərəm qoca, məndən nə xahiş edirsiniz, inan, dilimi tərpətib bir söz deyə bilmədim.

ƏZİZ - Ah, əziz dostum, sən əməlli-başlı vurulmuşsan ki... Allah sənə yar olsun, indi bəs nə etmək fikrindəsən?

RƏŞİD - Bilmirəm... bilmirəm. Ürəyim məni nəyəsə arxayın edir. Bax onun üzüyü... içəriyə adı da yazılıb. Bağdan tapmışam. Bu təsadüfün özündə nəsə bir sirr var. Hər necə olsa da onun qəlbini fəth etməyə, sevgisini qazanmağa çalışacağam.

ƏZİZ - Belə qocaman bir bağban rolu oynamaqları?

RƏŞİD - Nə üçün qoca bağban rolu ilə? Niyə, mənim başqa silahım yoxmu?..

Rəşid oxumağa başlayır. Bu əvvəlki şəkildə eşitdiyimiz mahnıdır. Rəşidin bütün sevgisi, iztirabı, həsrəti bu mahnıdan süzülüb axır. Aralıda Şamah görünür. Diqqətlə mahnı oxuyan "qoca bağbanı" izləyir. Sonra qaçıb gedir.

** ** *

Yenə bağın sağ tərəfindəki söhbət köşkü. Səadət və Şamah yaxınlaşırlar. Səadət çox şən əhvaldadır. Əlində gül dəstəsi sanki rəqs edirmiş kimi danışa-danışa gəzişir. Şamah bir qədər qayğılı tərzdə onu dinləyir.

SƏADƏT - Sevimli Şamah, sənə çox-çox minnətdaram ki, bu gün məni şəhər meydanındakı gənclərin at çapmaq, qılınc-tüfəng oynatmaq, ox atmaq yarışına apardın. Meydanda bayram paltarı geyib gözəl atlar minmiş cavanlar bir-bir gəlib keçir. Meydanın bir tərəfində qoca kişilər, bir tərəfində üzləri ağ rübəndli qadınlar oturub. Bu zaman... o da qəşəng bir atın belində meydana daxil olur. Onun qızıl yəhər və üzəngisinin, əlvan paltarının parıltısı az qala günəşin işığına üstün gəlirdi. Göstərdiyi igidliklər, məharətli oyunlar hamını heyrətə gətirir, gurultulu alqışlar qoparırdı.

ŞAMAH - Sən elə bil sərxoş olmusan...

SƏADƏT - Ah, əzizim Şamah... Dəfələrlə mən onun barəsində xoş təriflər eşitmişdim. Eşitmişdim ki, o, "mənəm-mənəm" deyən igidlərə qalib gəlməyi, bütün zəiflərə, ehtiyacı olanlara kömək etməyi sevir. Hətta alicənab kübar tərbiyəsi, qəhrəmanlıq dastanları oxuması, gözəl səsi barəsində də eşitmişdim. Lakin ilk dəfə idi ki, göürdüm özünü. Buna baxmayaraq məndə elə bir təsəvvür vardı ki, sanki çoxdan, lap uşaqlıqdan tanıyırdım onu. Çox mehriban, əziz, yaxın bir insan kimi... Ah, sevimli Şamah, mən çox istərdim ki, o gözəllikdə, o qoçaqlıqda bir qardaşım, yaxud bir sevgilim olsun. Ancaq təəsslər ki, bu daha heç zaman mümkün olmayacaq.

Anam onun elçilərini geri qaytardı, Rəşid bəy qürurunu sindirib artıq heç vaxt mənə meyl etməz.

ŞAMAH - Belə fikirləri at başından, unutma ki, sabah Kazım xanın elçiləri gəlir. Sənin taleyin həll olunur. Bir daha xam xəyallara qapılma.

SƏADƏT - Ah, əhvalım yenə pozuldu. Bütün xoş əhvalım alt-üst oldu, yenə kədərlər qara buludlar kimi aldı üstümü. Mən nə edəcəyəm, nə edəcəyəm? Əziz Şamah, sən denən mənə, sevmədiyim, yaxından tanımadığım, yalnız var-dövlətilə seçilən bir adamla ömrümü necə başa vuracağam?.. Necə, necə? De necə?..

Şamah susur.

Elə bu an yenə bağın dərinliklərindən o sehrli oxuma səsi eşidilir.

Oh, yenə bu ecazkar səs?.. Kimdir, kimdir axı belə qüссə dolu üzüntüylə oxuyan? Doğrudanmı, sən bir şey öyrənə bilmədin? Anam deyir, bağ sehlənib, müqəddəs bir dərviş gətirəcək, bağı paka çıxaracaq. O vaxtacan mənə bura gəlməyi qadağan edib. Ancaq mən burda üzüyümü itirmişəm. Onu axtarıb tapmaq bəhanəsilə bir təhər qaçıb gəlirəm. Üzük isə tapılmır. Əvəzində bu səs, bu oxuma... İnan Şamah, bu səsdə qəlbimi yerindən oynadan nəşə var. Bu səs elə-belə səs deyil. Bu səs sanki göylərdən gəlir, ilahi bir səsdir, taleyimin səsidir. Niyə susursan, Şamah?

ŞAMAH - Xanım, bağışla məni. Keçən dəfə gördüyümü sənə söyləmədim. Mahnı oxuyan bizim təzə bağban imiş.

SƏADƏT - Qocası, yoxsa yanındakı cavan oğlan?

ŞAMAH - Qocanın özü.

SƏADƏT - Nə danışsan? Bu yaşda da elə səs, elə ürək? Heç inanılası deyil. Bəs nə üçün bunu məndən gizlədirdin?

ŞAMAH - Fikirləşdim ki, birdən bağbana acığın tutar, onu qovarsan. Düzdü, onların burdan getmələrini istəmirəm.

SƏADƏT - Bilirəm niyə. Bağbanın köməkçisi deyəsən xoşuna gəlir. Bir-iki dəfə şirin-şirin söhbət edəndə görmüşəm sizi.

Şamah bir söz demədən susur. Üzünü gizlətməyə çalışır.

Görürsən, ürək seçən necə əzizdir. Qorxma, qovdurمام onları. Gözəl

oxuyur deyə bülbülü qəfəsə salırlar, açıb buraxmırlar. Get çağır gəlsinlər bura. Bilmək istəyirəm, görəsən o qocanın dərdi nədir ki, elə yanıqlı oxuyur. Bəlkə nəyəsə ehtiyacı var, bir kömək lazımdı ona.

Şamah gedir.

(Öz-özünə.) Yox, mən yanılmamışam. Ürəyim məni aldatmayıb. Bu elə-belə oxumaq deyil. Bu səsdə, bu sözlərdə nəsə bir sirr var. Nə, nə ola bilər? Nə ola bilər görəsən?

Şamah bağban və bağbanın köməkçisi ilə qayıdıb gəlir. “Bağban” baxışlarını Səadətın üzündən çəkmədən heyranlıqla, təlaşla uzun-uzadı baxır. Səadət də baxışlarını onun üzündən ayıra bilmir.

SƏADƏT - Möhtərəm qoca, sizi sevimli məşğuliyyətinizdən ayırdığım üçün, narahat etdiyim üçün məni bağışlayın. Qeyri-adi bir yanğı ilə oxumağınıza laqeyd qala bilmədim. Nədir dərdiniz? Bəlkə mənim sizə bir köməyim dəydi...

RƏŞİD - Ey zavallıların ümidi, pənahı, mənim elə bir dərdim var ki, heç bir dil onu izhar etməyə və bir kimsə ona əlac qılmağa qadir deyil.

SƏADƏT - Sizin dərdinizin davası mənim qüdrətim xaricində olmasa, mən onu sizdən əsirgəmərəm. Əgər sizin cəsur bir dilavərə ehtiyacınız varsa, o zaman bütün zavallıların yavəri Rəşid bəyə müraciət etməyinizi məsləhət bilərdim. Onun ləyaqət və cəsarətinə heç bir şey çatmaz. Mən onu dünən özüm gördüm...

RƏŞİD - *(Bir neçə an duruxub qalır, sonra birdən qondarma paltarını, biğ-saqqalını bir tərəfə ataraq Səadətın qarşısında dizi üstə düşür.)* Sizin bəhs etdiyiniz xoşbəxt Rəşid mənəm. Sizi görmək və dinləmək məqsədilə paltarımı dəyişib bağınızda bağbanlıq edən mənəm. Ah və naləni bir cadugər tərənəsi edərək dərdli-dərdli oxuyan da mənəm. Nəhayət, sizi candan artıq sevən və sizə pərəstiş edən də mənəm. Mənim xoşbəxtliyim və taleyim sizin əlinizdədir. Mən yalnız bağda itirdiyiniz bu üzüyə sahib olduğum üçün yaşayıram. Ah Səadət, mənim sevgimi rədd etməyin, mənə nifrət etməyin, məndən etinanızı əsirgəməyin... Bu üzüyü də məndən... ayırmayın. Siz onu mənim əlimdən alsanız o zaman mənim əllərim rəqibim Əcgərağanın qanına boyanacaqdır. O halda Kazım xan oğlunun intiqamını almaq üçün bütün qoşununu atamın kiçik məmləkətinə yeridəcək. Atam isə mənim sizə bəslədiyim eşqin yolunda öz mülkünü, məni və bütün yavərlərini itirəcəkdir. Indi, Səadət, mənə bir cavab verin, taleyimin

müqəddəratını həll edin.

Səadət özünü itirmiş halda yıxılmamaq üçün sanki havadan yapışır. Bir müddət özünə gələ bilmir. Sonra astadan pıçıldayır.

SƏADƏT - *(Sanki öz-özünə.)* İlahi... Bu rüyadırmı mən görürəm... Oyatma məni bu rüyadan... Həyatda doğrudan da möcüzə olmuş... İlahi, uzaqlaşdırma məni bu möcüzədən...

RƏŞİD - Nə üçün susub qalırsınız? Dediklərimə rəğmən bir söz söyləməyəcəksiniz?

SƏADƏT - Rəşid bəy... mən də səni çoxdan... çoxdan sevirəm... *(Qollarını uzadıb onun boynundan qucaqlayır.)*

Sevgililər böyük bir mutluluq, məsudluq içində bir-birini bərk-bərk qucaqlayaraq yerindəcə fırlanırlar.

RƏŞİD - Əzizim...Sevgilim... Bizim izdivacımıza razı deyillər... Ancaq biz taleyimizin hökmü ilə uzaq və sakit bir məmləkətə çəkilməliyik. Heç nəyə məhəl qoymadan evlənməliyik. Bu dünyaya biz bir-birimiz üçün gəlmişik. Görürsənmi, əzizim, nə çətinliklə tapışdıq. Daha ayrılmağa, bir-birimizi itirməyə haqqımız yoxdur. Ulu yaradan buna görə bizi bağışlamaz...

SƏADƏT - Mən səni sevirəm, sevirəm, Rəşid bəy. Səninlə dünyanın harasına desən getməyə hazırım. Mən səninem, əzizim. Üzüyüm də qalsın səndə. Lakin namusumun, şərəfinin ləkələnməməsi üçün, səni Allaha and verirəm, tez burdan çıx get, şəhərdə qal və məndən xəbər gözlə.

RƏŞİD - Gözləyəcəyəm. Gecə-gündüz, hər dəqiqə, hər an səndən xəbər gözləyəcəyəm. Allah amanında. *(Əzizlə aralanıb gedir.)*

Səadət skamyaya çöküb qalır. Gözlənilməz, qəfil hadisədən özünü itirmiş Şamah o üzə-bu üzə gəzişərək nə isə demək istəyir, ancaq bilmir sözü necə başlasın.

ŞAMAH - Ah Səadət... sən nə etdin? Heç bilirsənmi nə etdin? Ata-ananın razılığı olmadan, onların xeyir-dualarını gözləmədən naməlum bir şəxsə könül verdin. İndi de görüm, ananın söz verdiyi oğlana biz nə cavab

verəcəyik? Sabah elçilər gəlir...

SƏADƏT - Əzizim Şamah, mənim bu qədər şiddətlə çırpınan könlümü sən də bir yandan həyəcana gətirmə. Mən Rəşidi ayaqlarıma döşənmiş görəndə ondan məhəbbətimi əsirgəyə bilərdimmi? Onun həssaslığı, gözəlliyi və cəsaretinin şöhrəti ələmə o qədər yayılıb ki, onu iki dəfə görməklə könlümdə bəslədiyim məhəbbəti gizlədə bilmədim. Mehriban Şamahım! Mənə yazığın gəlsin. Onu sevdiyimi söylədiyim üçün məni dərdə salma. Əksinə, aşib-daşan sevgimin müqabilində onunla soyuq davrandığıma, ürəyimi tamam açmamaqda məni günahlandır, danla. Ah... mənim həqiqi duyğularımı ona izhar edəcək bir qüdrətə malik sözlər varmı?..

ŞAMAH - Sən göylərdə uçursan, Səadət, en aşağı. Təsəvvür elə, anan bu əhvalatı eşidəndə nə hala düşəcək? Hələ bunu ona necə söyləyəcəksən?

SƏADƏT - Mənim sevimli dayəm, məni yerdən sən götürəcəksən. Hər şeyi ətraflı surətdə bir məktuba yazacağam. O məktubu anama oxuyacaqsan, mənim yerimə yalvarıb-yaxacaqsan, vəziyyəti başa salacaqsan. Razi gətirəcəksən anamı. Mütləq razı gətirəcəksən anamı. Və sonra da oturub fikirləşəcəksiniz, görək elçilərə nə demək olar, onları necə yola salmaq olar. İnan, ürəyim deyir, anam başa düşəcək mənim hərəkətimi və çətinliklə də olsa mənimlə razılaşacaq o, mütləq razılaşacaq. Yoxsa... həmişəlik itirməli olacaq yeganə qızını...

Şamah köks ötürüb susur.
Səhnə qaranlıqlaşır.

** ** *

Rəşid bağban komasında yır-yığış edir.

ƏZİZ - Ağa, mən sənə sadıq nökrinəm, hər tapşırğını yerinə yetirən yoldaşınam, dostunam. Odur ki, cəsaret edib deyirəm, sənə ondan ayrılmağın məsləhətdir. Yoxsa özünə və sevgilinə tükənməz əzablar, kiçik məmləkətimizə böyük bəla, atana dərin kədər bəxş etmiş olacaqsan. Atan bu işə razılıq verməyib, sənə xeyir-dua verməyib. Bu bəlalı bir sevdadır. Uzaq ol bu sevdadan.

RƏŞİD - Yox, sevimli Əziz! Mən onu elə bir duyğu ilə, ehtirasla sevirəm ki,

uzaqlaşmağı ağılıma belə gətirə bilmirəm. Onun xəyalı daim mənim gözümlün önündədir. İş o dərəcəyə çatıb ki, ondan başqa heç bir şey görmürəm. Bizim evlənməyimizə heç bir maneə yoxdur, çünki hər bir çətinlik bizim sevgimizi daha da artıracaq, cəsarətimizi iki qat çoxaldacaq və susuzluqdan yanan çiçəklər sulandıqda canlandığı kimi o da yeni qüvvə, yeni tərəvət alacaq.

Atam üçün, məmləkətimiz üçün də heç bir təhlükə görmürəm. Əgər Kazımخان qarşımıza bir düşmən kimi çıxsa, o zaman mən öz igidlərimizdən başqa məni ürəkdən sevən qoşularımızdan da böyük bir dəstə toplaram. Bütün Dağıstan ellərini dolaşib hökmran xanlardan kömək istərəm. Ondan sonra əldə qılınc, ürəkdə sevgi və intiqam atəşi öz qoşunumla rəqibimin qarşısına çıxaram. Bir neçə çarpışmadan sonra sən məni igid atlılarımla bir yerdə onun Ərəş sarayında görərsən... O ki qaldı atamın xeyir-duasına... nə tez unutdun, rədd cavabı ilə qayıtsa da atam Səadətdən ötrü elçi göndərməmişdimi? Bu elə onun razılığı demək deyilmi?

Ah, sevimli Əziz! Səadət və mən... bir-birimiz üçün gəlmişik bu dünyaya... Bizim taleyimiz bir-birinə o qədər möhkəm tellərlə bağlanıb ki, heç bir qüvvə onu qıra bilməz, dağıda bilməz...

ƏZİZ - Hər halda çətin olacaq işlər...

RƏŞİD - Nigaran olma... Mən daha burda qala bilmərəm. Gedim müəyyən hazırlıq işləri görüm. Sən hələki burda qal. Səadətin dayəsilə əlaqə saxla. Sabah axşam qaranlıqlaşandan sonra özümü yetirəcəyəm bura. Razılaşdıq mı?

ƏZİZ -Razılaşdıq... razılaşdıq...

Səhnə qaranlıqlaşır.

** ** *

Bağban koması. Axşam çağıdır.
Əziz və Şamah.

ŞAMAH - Oh, Səadət xanım boynuma elə bir ağır yük qoymuşdu ki, heç bilmirdim nə edim, necə edim. Vəziyyəti Tutu xanıma başa salmaq, onu razılığa gətirmək o qədər də asan deyildi. Ertədən də bacısı onun yanına gələrək elçilərin şəhərə daxil olduğunu demiş, gətirdikləri hədiyyələr, cehiz

əşyaları barədə danışmışdı, xanımda tamamilə başqa bir əhval yaratmışdı. Qadın sevincindən heç bilmirdi nə etsin. Zarafat deyil, çox dəbdəbəli, təmtəraqlı bir elçilikdi bu. Başda Əsgərağanın əmisi olmaqla təkcə elə iki yüz qiymətli libas geymiş atlı gəlirdi.

ƏZİZ - Xırda-xuruş nəşə almağa bazara getmişdim. Onda mən də gördüm bu dəstəni. Bütün dükancılar səs-küyə tərəf qaçırdı. Dəstənin başında iki nəfər gözəl geyinmiş atlı, yedəklərində qar kimi düm ağ cilovlu bəzəkli bir at gəlin üçün aparılırdı. Hər iki tərəfdən piyada hərbəsi gəlirdi. Arxada zurna-balaban çalınır, bir dəstə pəhləvan mil oynada-oynada gedirdi. Bunlardan sonra at boyda iki qatıra qoşulmuş, qızıl-gümüşlə bəzədilmiş bir təxt-rəvan gəlirdi.

ŞAMAH - Hələ çalğıcılar, xanəndələr, rəqs edən mütrüblər, çəngilər, üzləri rübəndlə qapanmış yengələr...

Səadətın məktubundan tamam sarsılmış Tutu xanım çıxılmaz vəziyyətə düşmüşdü. Yazıq bilmirdi nə etsin... Mən iki aşıqın bir-birinə bəslədiyi məhəbbətdən, onların necə görüşmələrindən, daim bir yerdə yaşayacaqlarına and içdiklərindən müfəssəl danışdıqca biçərə qadın rəng alıb rəng verirdi. Sonra o, bacısıyla Səadətın otağına getdi. Səadət anasını görünəcə özünü onun ayaqlarına döşədi.

Qızının çəkdiyi əzab, rənginin solğunluğu, tələş içində çırpınması Tutu xanımı yola gətirməyə səbəb oldu.

Məhəbbət ananın yeganə qızına qarşı oyanmış qəzəbinə, hiddətinə qalib gəldi. Axırda Tutu xanım qızını bağrına basıb var qüvvəsilə toyun pozulmasına çalışacağına söz verdi.

ƏZİZ - Deyəsən gələnlər bu barədə nəşə eşidiblər.

ŞAMAH - Səadətın xalasıdan şübhələnirəm . Mən məktubu gətirəndə o, bacısının yanında idi. Səadətın məşhur xana ərə getmək istədiyini deyirdi, bacısını danlıyırdı ki, birdən o başqa fikrə düşə bilər.

ƏZİZ -Bu qadın işləri korlaya bilər.

ŞAMAH - Səadətın keşiyini artırıb. Əsgər xanın adamlarına da ayıq-sayıq olmağı tapşırıb. Bir sözlə, işlər müşkülə düşüb. Tutu xanım qonaqlarından bir günlük möhlət istəyib.

Birisi gün məsələ həll edilməlidir. Bu gecə son gecədir. Səhərə qədər yatmayıb gözləyin. Bir fürsət tapıb qaçıb gələcəyik bura. Rəşid bəy tam hazır olmalıdır. Səadət məktub yazıb qoyacaq. Onlar duyuq düşənəcən, məktubu oxuyanacan biz burdan çox-çox uzaqlarda olmalıyıq. *(Getdikcə güclənən külək səsinə diqqət kəsilir.)*

Hava pozulur. Allah eləyə, gecə yarısından sonra tufan başlaya. Keşikçilər belə havada daha heç nə olmaz deyə yığılıb yatarlar... Daha mən qaçım gedim... *(Aralanmaq istəyir.)*

ƏZİZ - Şamah... dayan...

ŞAMAH - Nədir?.. *(Ayaq saxlayıb mənalı-mənalı baxır.)*

ƏZİZ - Heç... sonra... sonra...

Şamah gedir.
Səhnə qaranlıqlaşır.

** ** *

Hərdən şimşək çaxır. Bərkdən göy guruldayır. Qaranlıqda həyəcənlə ulayan külək, getdikcə güclənən yağış səsi eşidilir.

Bağban koması. Əziz şam işığında narahat-narahat gəzişir. Tez-tez pəncərədən boylanır. Arada ayaq saxlayaraq nəyəsə qulaq kəsilir.

ƏZİZ - Allah, necə narahat gecədir... Yağış get-gedə şiddətlənir, külək də səngimək bilmir. Əsil tufandı. Şamah düz deyir, belə havada keşikçilər arxayınlaşıb başlarını atıb yatmış olacaqlar. Onların evdən çıxmalarına yaxşıca şərait yaranacaq. Ancaq... Rəşid gəlib çıxmır. Harda ləngidi görəsən? Bu vaxtacan gəlməliydi axı. Bəlkə tufandı deyə heç gəlməyəcək. Səadət də bir təhər evdən çıxmış olsa necə olacaq bəs? Bilmirəm... bilmirəm... Lap başımı itirmişəm. Gecə keçir. Saat neçə olar görəsən? Belə tufanda da havadan bir şey anlamaq olmur. Hər halda gecə yarından keçmiş olar.

Hardasan, ay Rəşid bəy? Bu yağış, bu tufan sənin üçün qopub bəlkə də, bir daha çətin ki belə fürsət ələ düşər...

Taqqıltı eşidilir. Iri bir bürüncəyə bürünmüş Rəşid bəy içəri girir. "Off..." deyərək bürüncəyi kənara atıb yorğun halda taxta çökür.

RƏŞİD - Hə, Əziz, söylə görək, mən gedəndən nə xəbərlər var buralarda?

ƏZİZ - Xəbər çoxdur, sonra danışaram. İndi vaxt itirməyəm. Bir azdan Səadət Şamahla burda olacaq. Səhər açılanacan biz burdan uzaqlaşib getməliyik. Sən harda qalmışdın bəs? Nigarançılıqdan heç bilmirdim nə edim...

RƏŞİD - Eh... Əziz, Əziz, burdan gedəndən o qədər işlər görmüşəm ki. Zarafat deyil, həyatımın bəlkə də ən nəhəng, ən möhtəşəm hadisəsi ərəfəsindəyəm. Hər şeyi dəqiqliklə ölçüb biçmək, mühüm tədbirlər görmək lazımdır axı.

ƏZİZ - Çətin olacaq işlər...

RƏŞİD - Niyə?

ƏZİZ - *(Söz azdıraraq.)* Görmürsən necə yağır?

RƏŞİD - Əziz, sən məndən nəyə gizlətmək istəyirsən?

ƏZİZ - Yox... sadəcə havanı nəzərdə tuturam.

RƏŞİD - Bundan da betər tufan olsa mənim üçün qorxulu deyil. Qaldı ki, nəyəsə işarə vurmaq istəyirsənsə bu barədə də narahat olmağına dəyməz. Bütün tədbirləri görmüşəm. Atlar hazırdır. Darvaza ağzındakı quraqlıqda gözləyir. Gedəcəyimiz yeri də dəqiqləşdirmişəm. Tikanlı kəndinə.

ƏZİZ - Ora niyə?

RƏŞİD - Təsadüfən Mərdanla rastlaşdım. Mərdan yadımdamı? Doğrudan da yaxşılığı unudan oğlan deyilmiş. Onların kəndi ucqar, dalda bir yerdir. Ev şəraitləri də imkan verir ki, bir neçə gün orda gizlənək. Sonra gedib əhvalatı atama xəbər verəcəyəm.

ƏZİZ - Əgər... əgər... birdən Kazım xan adamlarıyla hücum çəksə, necə olacaq bəs?

RƏŞİD - O məsələni də fikirləşib həll etmişəm. Sənə dediyim qaydaya ehtiyac qalmır daha. Heç bir silahlı toplamıram, güllə atılmır, qan tökülmür.

ƏZİZ - Kazım xan da səni bağışlayır eləcə, hə?

RƏŞİD - Kazım xanın başqa əlacı qalmayacaq axı. Sənə dedim ki, belə gec gəlməkdə yatıb qalmamışdım. Bütün məsələləri yoluna qoymmuşam. İndi mən sənə bir sirr açsam, inanarsanmı? Əsgərağanı gecəynən oğurlayıb elə etibarlı adamların yanında gizlətmişəm ki, nə qədər axtarsalar da tapa bilməzlər.

ƏZİZ - Əsgərağa bizim nəyimizə lazımdır?

RƏŞİD - Böyük bir savaşı, qırğının qarşısını almaq üçün bizə Əsgərağa lazımdır. Səni göndərirəm elşi kimi Kazım xanın yanına. Deyirsən, oğlun girov götürü-lüb. Əgər onun sağ-salamat qayıtmasını istəyirsənsə silahlı adamlarını geri çəkib gedirsən. Yox, əgər bircə nəfərə qarşı silah qaldırırsanız silaha hədəf ikinci adam Əsgərağa olacaq. Başa düşdünmü hər şeyi?

ƏZİZ - (*Arxayınlaşaraq gülümsəyir.*) Afərin, afərin mənim ağam. Doğrudan da hər şeyi yaxşı götür-qoy etmişən.

Elə bu vaxt hənirtili eşidilir.
Səadət səsini get-gedə yaxınlaşır.

SƏADƏT - Ah, əziz dayəm, gör nə yaman günlərə qaldım. Mənim başımda nə bəlalar varmış. Nə çıxılmaz bir çətinliyə düşdüm. Mən sabah Əsgərağanın elşiləri gətirdiyi cehizi və nişanları qəbul edib, onun əmisinə qoşulub getməyə məcburam. Yox, yox... Rəşid bəyə vəfasızlıq göstərməkdənsə, ona verdiyim sözdən dönməkdənsə mənə ölüm daha yaxşıdır...

Rəşid "Ey mənim ruhum!" deyərək lap yaxından eşidilən səsin önünə qaçır və qaranlıqda gözdən itir. Və bir neçə an sonra Səadət və Şamah komaya daxil olur.

ŞAMAH - Yağış bizim üçün yağır, dostlar, vaxt itirmədən yola çıxmaq lazımdır. Belə tufanda dalmızca düşən də olmaz.

RƏŞİD - Mənim əziz Səadət. Taleyin ən dönümlü anı gəlib yetişdi. Gecənin bu çağında, bu yağışda, tufanda mənimlə yeni bir həyata doğru addımlamağa hazırsanmı?

SƏADƏT - Bu nə sözdü, Rəşid? Əgər bilsəydin bura gəlib çıxanacan necə əzablar, zülmələr aşmışam.

RƏŞİD - Sənsiz həyatın mənim üçün heç bir mənası yoxdur. Əgər başqa söz desəydin bu qılıncı gözünün qabağında sinəmə sancar, ürəyimin qanı ilə ayaqlarını yuyardım.

SƏADƏT - Vaxt itirməyə, Rəşid. Ancaq bir şərtim var, Şamah da bizimlə getməlidir. Daha o burda qala bilməz.

ƏZİZ - (*Sevincək halda Rəşidin yerinə dillənir.*) Əlbəttə, əlbəttə, sabah onu alıb oturacaqlar, necə qaçdı, hara qaçdı, bəs sən hardaydın.

RƏŞİD - Getdik, dostlar. Allah bizə yar olsun. Gecənin qaranlığını, sakitləşmək

bilməyən bu tufanı dəf etməyə bizə qüvvə versin İlahi...

Çıxırlar.
Səhnə qaranlıqlaşır.

** ** *

Pərdə önü.
Rəşid və Səadət.

RƏŞİD - Ey mənim ruhum... Sevimli Səadətim. Bir kəlmə sözümü ana nəvazişindən, ata qayğısından, ailə qucağından ayrılaraq gecənin qaranlığında, yağışda, tufanda mənimlə belə ağır, dözülməz yollar aşıb gəldiyini, bütün həyatını mənə etibar etdiyini dərinləndirən duyur və anlayıram.

SƏADƏT - Ah, əzizim Rəşid, ata-anamdan söz salma... onların adı gələndə o qədər məyus oluram ki, az qala huşum başımdan çıxsın. O ki qaldı sənənlə çəkdiyim əzab-əziyyətə, sıxıntılara, bu barədə narahat olma, bilsən, onlar mənim üçün nə qədər xoşdur... Sənənlə bir yerdə olmaq bütün çətinlikləri, dərdləri unutturur, mənə başqa bir cür sevinc və fərəh verir.

RƏŞİD - Görək də Əziz nə xəbərlə gəlir. Ümidvaram ki, hər şey qaydasınca olacaq. Tezliklə ata-ananla barışıq da edərik.

Elə bu an Əziz sevincək halda daxil olur.

ƏZİZ - Mənim ağam, mənim ağam, təbrik edirəm sizi! Görün necə bir cavab gətirmişəm! Baxın görək Kazım xan nə yazıb? (*Məktubu uzadır.*)

RƏŞİD - (*Məktubu açıb oxuyur.*) Adına və şəxsiyyətinə sayğılar bəslədiyim Rəşid bəy, Sizin, Səadət xanımın, hətta öz oğlumun yanında da günahkar

olduğumu bildirirəm. Çünki mən oğlumu özündən iki dəfə yaşlı bir qızla evləndirmək fikrinə düşmüşdüm. Heç düşünməmişdim ki, həmin qız bir başqasını sevir və həmin başqası tərəfindən sevilir. Öz düşünülməmiş hərəkətimə görə üzr istəyirəm. Sizinlə barışıram. Göz dikdiyim yeganə oğlumdan, varisimdən məni məhrum etmək ixtiyarında ikən, onu mənə qaytarmağı təklif etdiyinizə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Kazım xan.

(Sevincək halda) Çox sağ ol, Əziz, belə bir məktub gətirdiyin üçün. Mən inanırdım ki, Kazım xanın cavabı ancaq belə ola bilər. Gedim atamı muştuluqlayım. O bir daha öz xeyir-duasını vermişdi, ancaq bu məsələyə görə çox nigaran idi. Daha toya başlaya bilərik.

ŞAMAH - *(Xoş əhvalla daxil olur.)* Mən də təbrik edirəm sizi! Bir xeyir xəbər də məndən. Kazım xan bir məktub da Səadət xanımın ata-anasına göndərüb, onlardan da üzr-xaqlıq edib.

RƏŞİD - Ay Şamah, hardandı səndə belə gözəl xəbər?

ŞAMAH - Şamah bilməyən işə qurd düşər.

ƏZİZ - *(Süni bir şəkildə məyus görkəm alır.)* Bütün qaranlıqlar arxada qaldı, hər şey aşkarlandı, aydınladı, yalnız... yalnız...

RƏŞİD - *(Gülümsəyir.)* Yalnız nə, ay Əziz?

Əziz guya utanırmış kimi başını yerə dikir. Şamah da üzünü yana çevirib başını yerə dikir.

Hə, niyə susursunuz? Ay sizi... Narahat olmayın... Toy toya qatısacaq. Başqa nə cür olublar ki? Xoşbəxtliyə qovuşmaq ürəkdən sevənlərin, həqiqi aşiqlərin əsil haqqıdır... Getdik.

Öndə Səadətlə Rəşid, arxalarınca Əziz və Şamah yavaş-yavaş səhnədən gedir.

SON

Füzuli YAVƏR

ser.f.yaver@mail.ru